

Holocaust Memorialisation

Legacy of Auschwitz-World Cultural Heritage Wallenberg Seminar,

Kraków-Oświęcim, Poljska, 3-8. studenoga 2008.

U organizaciji Instituta za mir i pomirenje - Auschwitz (*The Auschwitz Institute for Peace and Reconciliation*) i *Državnog muzeja Auschwitz-Birkenau* održan je na više lokacija u Krakovu i Oświęcimu, u razdoblju između 3. i 8. studenoga 2008. godine, međunarodni seminar posvećen temama holokausta, kao prvi u nizu sličnih seminara koji bi se trebali održavati jednom godišnje, namijenjen djelatnicima u kulturi uključenima u memorijalizaciju holokausta. Financiranje projekta u 2008. poduprto je sredstvima međunarodne organizacije *Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research*. Osoba odgovorna za neposrednu organizaciju seminara izvršni je direktor Instituta za mir i pomirenje, Tibi Galis, a uz njega je veći dio seminara pratio i predsjednik Upravnog vijeća Instituta, Fred Schwartz.

Na sudjelovanje u Seminaru pozvano je više ministarstava kulture iz europskih, azijskih i američkih zemalja. Pozivu su se odazvala ministarstva iz Austrije, Poljske, Mađarske, Rumunjske, Hrvatske, Srbije, BiH (Republike Srpske), Makedonije, Belgije, SAD-a, Argentine, Azerbejdžana i Cipra, poslajući kao predstavnike uglavnom po dvije osobe, većinom djelatnike odgovorne za kreiranje kulturne politike, ali dijelom i zaposlene u memorijalnim centrima (Mađarska, Rumunjska, Makedonija, Belgija, SAD). Predstavnici Hrvatske bili su po tome svojevrsan izuzetak, jer se radilo o jednoj osobi iz arhivske i drugoj iz muzejske ustanove (R. Bućin, Hrvatski državni arhiv i K. Gotić, Povijesni muzej u Zagrebu). Tijekom Seminara svi su sudionici kraćim predstavljajima između predavanja, upoznali ostale s ustanovama u kojima rade odnosno programima vezanim uz memorijalizaciju holokausta ili pak srodnim programima u koje su uključeni (vezanima uz genocid i sl.).

Nakon okupljanja sudionika tijekom prvoga dana i upoznavanja s programom, seminar je formalno započeo svečanim otvaranjem na Sveučilištu u Krakovu (*Uniwersytet Jagielloński*), na kojemu su se na postojeće edukativne programe, vezane uz temu holokausta, osvrnuli rektorica Sveučilišta i nekolicina profesora, a sa svojim profesionalnim aktivnostima prisutne su upoznali i neki od sudionika seminara.

Sljedeća četiri dana cjelodnevni program odvijao se na više lokacija u mjestima Oświęcim i Birkenau, poglavito u kršćanskome Centru za dijalog i molitvu, udaljenom 7 km od centra Oświęcima, koji je odabran kao glavno mjesto za održavanje seminara zbog blizine nekadašnjeg logora Auschwitz I, ali i činjenice da raspoláže odgovarajućim prostorima i opremom potrebnom za predavanja.

Drugi i treći dan seminara bili su posvećeni povijesti i materijalnoj baštini Auschwitzta. Najveći dio odvijao se na lokacijama logora Auschwitz I i II, od

kojih je potonji poznat i kao Auschwitz-Birkenau. Radi bolje komunikacije s vodičima, sudionici Seminara su tijekom posjeta podijeljeni u više manjih skupina, kao što se to uobičajeno radi s većim grupama posjetitelja. Povrh toga u Auschwitzu I posjetiteljima se dodjeljuju uređaji koji omogućavaju zvučnu izolaciju skupina u odnosu na druge posjetitelje, a istovremeno i bolje sporazumijevanje s vodičima. To je vezano uz činjenicu da je ukupna posjećenost Auschwitza dosegla 1,2 milijuna ljudi godišnje, što za Auschwitz I znači svakodnevnu gužvu, budući da je on površinom znatno manji, ali sa zgusnutijim sadržajima u odnosu na Auschwitz II. Naime, na lokalitetu Auschwitz I, u zidanim objektima koji su bili namijenjeni smještaju zatočenika, danas se nalaze zgrade Muzeja, sa zajedničkim postavom i nacionalnim paviljonima, arhiv i knjižnica te upravna zgrada i restauratorski odjel, dok je Auschwitz II - Birkenau, udaljen nekoliko kilometara odatle, kompleks ogromne površine, koji svoju poruku daje bez puno dodatnih tumačenja. Na toj se lokaciji nalaze logorska postrojenja i nastambe konzervirane u stanju u kojem su zatečene 1945. godine. To podrazumijeva stotine drvenih baraka logoraša, većinom sačuvanih samo u tlorisu, 4 urušena krematorija s "tuševima", tzv. "Kanadu", saunu i drugo, na prostoru omeđenom s 14 km žičane ograde. O razmjerima strašnih događanja na ovome mjestu ponešto govore i brojevi: u krematorijima je povremeno bilo angažirano i do 900 ljudi, a barake su zaprimale i do 200.000 logoraša, zaposlenih u industrijskim pogonima u okolici logora. Tijekom prvoga od ova dva dana dr. Piotr Trojanski s Pedagoškog fakulteta u Krakovu održao je predavanje *Auschwitz i holokaust na filmu te edukativne posljedice filmske obrade ove teme*, a u predavanje je bila uključena i projekcija i analiza filma *Vozilo hitne pomoći (Ambulans)*, klasika poljskog autora Janusza Morgensterna iz 1962. godine. Isti je dan prikazano i nekoliko dokumentarnih filmova o logoru iz fundusa Muzeja, a narednog je dana, prije posjeta lokalitetu Birkenau, održano predavanje o *Auschwitsu kao koncentracijskom logoru i centru genocida europskih Židova*. Predavač, dr. Piotr Setkiewicz, voditelj Povijesnog odjela i arhiva Državnog muzeja Auschwitz-Birkenau, pri tome se obilato koristio dostupnim, pa čak i donedavno nepoznatim dokumentima, koji svjedoče o holokaustu. Predavanje sociologa Mareka Kucie, *Prikazi Auschwitza*, bilo je posvećeno vizualnim simbolima, tj. onim prikazima logora s kojima ga ljudi uobičajeno povezuju ili su ga povezivali, te promjenama koje su u tome nastupile tijekom vremena. Zanimljivo je da je nekadašnji simbol, urna iz predvorja Muzeja s natpisom *Bilo ih je 4 milijuna*, uklonjena, nakon što su istraživanja provedena u proteklih 15-ak godina pokazala da je taj broj bio ipak krivo procijenjen te da je ukupni broj žrtava iznosio 1,1-1,3 milijuna ljudi (po nekim autorima i 1,5 milijun). U ovome dijelu seminara organiziran je i posjet arhivu, restauratorskom odjelu ili zbirci memorabilija logoraša na lokaciji Auschwitz I, ovisno o odabiru sudionika. Najveće zanimanje je izazvao arhiv, u kojem su predstavljene raznovrsne skupine dokumenata, kao dio cjelina koje su podvrgnute sistematskom uništenju krajem rata (knjige prozivki, knjige umrlih, kartoni logoraša i dr.). Organiziran je i posjet sinagogi u Oświęcimiu i tamošnjem Židovskom centru, u čijem sastavu se nalazi

rekonstruirani prostor sinagoge, gdje se iz predstavljenog slikovnog materijala moglo vidjeti koliko je snažno bila prisutna židovska zajednica u ovome mjestu (Židovi su prije 2. svjetskog rata činili 60% stanovništva Oświęcimima), ali i upoznati poljske pravедnike (ljude koji su skrivali pripadnike židovske zajednice u svojim domovima).

Četvrtog dana seminara održana su tri predavanja posvećena nematerijalnoj baštini. Teresa Swiebocka, pomoćnica ravnatelja Državnog muzeja Auschwitz-Birkenau, održala je predavanje i prezentaciju pod nazivom *Vještina komemoriranja*, govoreći o politici komemoriranja i metodologiji prezentiranja holokausta kojom se služio i koju u novije doba koristi Muzej. Alicja Bialecka je svojim predavanjem pod nazivom *Strukture sjećanja - Auschwitz u književnosti*, uključila sudionike na komentiranje odabranih dijelova sjećanja koja su nakon rata u literarnim djelima zabilježili zatočenici i zatočenice logora Auschwitz, tražeći da razluče kolektivne paradigme od pojedinačnih doživljaja, a prof. Michael Berenbaum s Američkog židovskog sveučilišta održao je predavanje o *Relevantnosti studija holokausta u današnje vrijeme*.

Peti dan predavanja su bila posvećena sociološkim temama odnosno prijeporima i budućnosti istraživanja holokausta. Prvo predavanje održala je dr. Anamaria Orla-Bukowska, s Instituta za sociologiju Sveučilišta iz Krakowa, na temu *Poljsko kolektivno pamćenje holokausta*. Prikazala je interpretativne modele koji su se u Poljskoj mijenjali tijekom vremena, s naglaskom na činjenici da do 1980-ih nije pridavan značaj rasnom, nacionalnom ili vjerskom identitetu žrtava. Drugo je predavanje održala dr. Jolanta Ambrosewicz-Jacobs s istog Instituta, na temu *Napuštanje amnezije u Europi: holokaust u filozofiji, neformalnom obrazovanju i umjetnosti*, koja je govorila o promjenama službene politike Europske unije prema memorijalizaciji holokausta tijekom 2000-tih, naročito u okolnostima jačanja antisemitizma i negiranja holokausta, te raspravama koje je ta tema potaknula u Poljskoj, gdje još uvijek izaziva kontroverzne reakcije, jer se Poljaci teško suočavaju s činjenicom da najveće žrtve rata s područja Poljske nisu oni, već Židovi (u Poljskoj je prije 2. svj. rata živjelo 3,5 milijuna Židova). Ukazala je na novije rasprave i radove u kojima se govori o često prikri vanim povijesnim epizodama, kao što je pogrom Židova 1964. u Poljskoj (Kielce), proveden nad Židovima povratnicima iz SSSR-a, te pokazala neke od neagresivnih, ali vrlo znakovitih spomenika koji su postavljeni na mjestima odakle su nestale čitave zajednice Židova diljem Europe (npr. prazne stolice u Kazimierzu, židovskoj četvrti u Krakowu ili srne u Birkenau i dr.). Slawomir Kapralski iz Varšave, sa Škole za socijalne i humanističke znanosti, predavajući o temi *Židovi u suvremenim europskim pamćenjima - Sociološka istraživanja o antisemitizmu*, govorio je o pluralizmu te o specifičnostima poljske memorije, na tragu spomenutih kontroverzi i antisemitizma kojemu vidi rješenje u istraživačkom pristupu i obrazovnoj politici.

Nakon konačne evaluacije, seminar je okončan predavanjem o nastanku i obnovi dokumentarnog filma Budda Schulberga *Suđenje u Nürnbergu*, koji je predstavila kći autora filma, Sandra Schulberg. Kao zaključak višednevnog rada organizirana je zajednička večera sudionika s predavačima u restoranu Galicija u Oświęcimiu, a sljedećeg dana odlazak prema Krakowu i pojedinim zemljama sudionika.

Iako naporan programom, koji se iz dana u dan odvijao od jutra do večeri (i zbog toga izazivao povremene jadikovke sudionika), ovaj seminar je svim sudionicima donio korisna saznanja, bez obzira gdje radili. Omogućio nam je da doživimo nezaboravno iskustvo, jer se ovakva mjesta sa svim što nose ne mogu izbrišati iz pamćenja, ali i da usporedbom različitih europskih iskustava vidimo jasnu zajedničku potku svih sličnih zbivanja.

Rajka Bućin